

INDHOLD

INDLEDNING	7
1. KAPITEL ANERKENDELSE	17
Anerkendelse er en grundlæggende indstilling	21
Anerkendelse og forskellighed	29
Anerkendelsens ingredienser	32
2. KAPITEL ANERKENDELSE, SAMSPIL OG RELATIONER	43
Dialektik i relationer	46
Samspil og relationer	53
3. KAPITEL RESSOURCEORIENTERING OG AUTENTICITET	59
Autenticitet	61
Autenticitet i mødet	64
4. KAPITEL KONTAKT KAN MÆRKES – INTERSUBJEKTIVITET OG ANERKENDELSE	69
Intersubjektivitet	70
Veje til intersubjektivitet – om affektiv afstemning	73
Delagtighed og spejlneuroner – automatisk at være en del af hinandens oplevelser	80
5. KAPITEL DEN GODE RELATION KAN SES OG HØRES	87
Ligeværd i hierarkiske relationer	88
En god nok professionel	91
Ikke alle relationer er udviklingsstøttende	93
Grænser – for hvem, for hvad, hvorfor og hvordan?	98

6. KAPITEL KONTAKT, SAMSPIL OG RELATIONER **105**
– FUNDAMENTET I UDVIKLING

Spædbarne i samspil og relation	106
Tilknytning og indre arbejdsmodeller	112
Måder-at-være-sammen-med-andre-på	118
Relationer og selvkvaliteter	139
At justere sig uden at miste sig selv	143
Det sande og det falske selv	146

7. KAPITEL INDIVIDUALITET OG FÆLLESSKAB **157**
– DET RELATIONELLE DILEMMA

Nærhed og distance	159
Overlevelsesrettede væremåder	160
Væren, vitalitet og livsbevidsthed	165
At blive sig selv	169
Udviklingsstøttende relationer og essenskvaliteter	176

8. KAPITEL INDIVID OG RELATION **185**

Den professionelles individualitet	186
Hvad er selvet?	190
Det organismiske og det symbolske	194
Selvafgrænsning, selvrefleksion og anerkendelse	197
Indre og ydre afgrænsning	200
Sprog, refleksivitet og erkendelse	204
Et andet sprog – kreative udtryk og sammenstød med omverdenen	210

9. KAPITEL AT VÆRE PERSONLIG I PROFESSIONELLE **223**
RELATIONER

At være tilstede som subjekt	224
Anerkendelse og udviklingsstøttende relationer	229
– afsluttende tanker	

LITTERATURLISTE **233**

INDLEDNING

ANERKENDELSE OG UDVIKLINGSSTØTTENDE relationer - det kan ingen vist være imod. Professionelle i pædagogisk og socialt arbejde vil gerne praktisere det, og vi vil alle sammen gerne have det. Relationens betydning for kvaliteten af professionelt arbejde med andre mennesker er kendt, og det er populært at tale om anerkendelse. Når den gode praksis skal beskrives, optræder anerkendelse ofte som en vigtig værdi, og som løsningen på de faglige udfordringer. Medarbejderne skal anerkende børn, unge, klienter, brugere, borgere og hinanden mere, og ledere skal anerkende medarbejdere og selv i højere grad anerkendes. Der er tilsyneladende en voldsom sult efter det gode, så der må være en mangel, som anerkendelse og gode relationer skal råde bod på. Spørgsmålet er imidlertid, hvad anerkendelse er, og hvad der skal til, for at relationer bliver udviklingsstøttende.

Det er nemt at tale om anerkendelse og udviklingsstøttende relationer og udstede erklæringer. Det er udfordrende og vanskeligt at praktisere, for det indebærer, at vi møder andre mennesker og forholder os til os selv på måder, der kræver større åbenhed, mere nærvær og lavere tempo, end mange af os typisk befinder os i. At være anerkendende forudsætter desuden villighed til at blive berørt og at arbejde med, hvad vi selv bidrager med i samspil og relationer med andre mennesker – det udfordrer vores evne til selverkendelse og selvrefleksion, og det udfordrer vores viden om relationer og menneskelige udviklingsprocesser. Til gen-

gæld er det nærende og udviklende for både den professionelle selv og de børn, unge eller voksne, hun arbejder med. Og det er nødvendigt, selv om det ikke umiddelbart lader sig kontrollere og udføre efter påbud. Imidlertid kan udviklingsstøttende relationer både ses, høres og mærkes. Deres kendetegn kan beskrives og betydningen måles på menneskers trivsel, udvikling og evne til at lære. At være anerkendende og bidrage til, at relationer bliver udviklingsstøttende, er ikke noget, man én gang for alle lærer på et kursus eller ved at læse en bog, men begge dele kan inspirere, være fagligt stimulerende og sætte udviklingsprocesser i gang hos både den enkelte medarbejder og i organisationskulturen.

8

Jeg har skrevet bogen til alle, der arbejder med andre mennesker. Det gælder både studerende og professionelle med kort og lang praksiserfaring. Bogen er et resultat af mine erfaringer med undervisning, udviklingsarbejde og supervision af professionelle i pædagogisk og socialt arbejde. Den samler en række forskellige perspektiver på individets udvikling i relationer og afspejler mit faglige ståsted. Hensigten er at inspirere og bidrage til at bygge bro mellem teoretisk viden om mennesker og det konkrete arbejde, professionelle udfører i hverdagen. Derfor forankrer bogen også løbende de teoretiske perspektiver og pointer i arbejds- og refleksions spørgsmål, eksempler og fortællinger fra praksis.

ANERKENDELSE OG RELATIONER

Anerkendelse forbindes ofte med ros, enighed og positiv bekræftelse. Når professionelle taler om, at de trænger til at anerkende hinanden mere eller til at anerkende børnene, de unge eller voksne mere, dækker det ofte over et ønske om at vende negative mønstre til positive ved i højere grad at påskønne adfærd, særlige kompetencer og kvalifikationer. Anerkendelse forstås som noget, vi giver hinanden. Det kan udspringe af en oplevelse af ikke at lykkes godt nok med indsatsen og mangle energi i personalegruppen. I de situationer har ideen om ros og positiv bekræftelse som problemløsning særligt gode kår. Man begynder typisk i både ledelse og personalegruppe at tale om, at alle skal være mere positive og øve sig i at se muligheder.

At gå i gang med at lede efter det, der lykkes, og se bort fra proble-

mer kan give et mere positivt og optimistisk syn på os selv og andre mennesker. Mange har erfaret, at det kan have en god virkning at arbejde bevidst og målrettet på at ændre fokus fra mangler til muligheder. Det kan give håb for fremtiden og ny energi, og det er måske ikke så mærkeligt, for det er rart og motiverende at få ros. Imidlertid kan det også give en oplevelse af, at problemer, barrierer og smerter ekskluderes, og for nogen kan det opleves som kunstigt, som at blive reduceret til en metode eller en strategi, ligesom det kan udmønte sig i en problembenægtende praksis – til skade for mennesker, der har brug for hjælp. Og til skade for den professionelle autenticitet. Når anerkendelse knyttes snævert sammen med positiv vurdering, kommer vi i fare for at give kompleksiteten i mennesker og mellem mennesker for ringe vilkår, og i iver efter kun at se det positive kan vi miste autenticitet og nærvær.

9

At tale om anerkendelse og ressourcer må inkludere det vanskelige og smertefulde, hvis vi skal undgå, at det bliver reducerende og problembenægtende. Det betyder, at anerkendelsesbegrebet må hæves ud af en vurderende forholdemåde og bringes i direkte forbindelse med menneskers hele oplevelsesverden. Denne opfattelse af anerkendelse findes hos den norske forsker og praktiker Anne-Lise Løvlie Schibbye, og som det fremgår af den følgende præsentation af de enkelte kapitler, er det teoretiske fundament i bogen i betydeligt omfang baseret på hendes arbejde.

Med Schibbye som den primære reference kan anerkendelse forstås som et fundamentalt psykologisk og eksistentielt behov hos mennesker og som et fænomen, der netop ikke knytter an til vurdering, men derimod griber vores individuelle behov for at blive set, hørt og erkendt som en levende realitet af andre mennesker i de samspil og relationer, vi indgår i. Derfor kan man ikke beskæftige sig med anerkendelse uden også at beskæftige sig med relationer mellem mennesker.

ET BREDT PRAKSISFELT

Bogens teoretiske fundament er sammensat af forskellige perspektiver, hvis fælles grundlag er, at de forstår det, som findes *inden i* mennesker som snævert sammenhængende med det, som findes *imellem* menne-

sker. Det er mit mål, at bogen skal have relevans for ethvert professionelt arbejde med andre mennesker. Fokus er dog rettet mod det pædagogiske praksisfelt set i et bredt perspektiv, og der inddrages løbende eksempler fra forskellige pædagogiske kontekster: vuggestue, børnehave, SFO, børne- og familiebehandling og socialpsykiatrien, ligesom der også er eksempler på kollegialt samspil og samspil mellem leder og medarbejder.

Den professionelles opgave og måder at være til stede på er forskellig alt efter, om hun er sammen med et barn, et ungt menneske eller en voksen. Børn er som bekendt ikke små voksne, og en del af omsorgen for barnet er også, at den voksne vejleder og opdrager barnet. Det stiller sig imidlertid ikke i modsætning til anerkendelse. Tværtimod er det et udtryk for anerkendelse af, at barnet er barn og ikke voksen. Det vigtige bliver, hvordan den voksne forvalter sin autoritet.

Formålet med at inddrage de forskellige praksisområder er at vise, at det at blive mødt med anerkendelse og indgå i udviklingsstøttende relationer er et almenmenneskeligt behov og nødvendigt for trivsel og udvikling hele livet. Men udformningen og den måde, man er sammen på, er selvsagt forskellig, alt efter hvem man er sammen med og hvilken situation og sammenhæng, man befinder sig i.

BOGENS INDHOLD

I kapitel 1, *Anerkendelse*, defineres og udfoldes begrebet. Anerkendelse er ikke en bestemt metode eller strategi, men kan komme til udtryk på mange måder. Det illustreres blandt andet ved hjælp af praksisfortællinger fra SFO, socialpsykiatri og børnehave. I det anerkendende møde giver vi rum til den andens oplevelsesverden, som vi forholder os åbent til, samtidig med at vi bevarer kontakten til vores egen. Kapitlet baserer sig overvejende på Anne-Lise Løvlie Schibbys forståelse af anerkendelse, og hendes opfattelse af anerkendelsens ingredienser præsenteres og relateres til pædagogisk praksis.

I kapitel 2, *Anerkendelse, samspil og relationer*, knyttes anerkendelsesbegrebet sammen med menneskers udvikling i samspil og relationer. Vi skaber gensidigt hinandens forudsætninger, og vi udvikles livet igennem i det relationelle rum, hvor to oplevelsesverdner mødes. Det under-

bygges med Schibbys forståelse af dialektik i relationer. Der er en snæver sammenhæng mellem vores indre verden og vores ydre virkelighed, hvilket jeg illustrerer med en model, der er gennemgående i bogen og varieres undervejs. I kapitlet skelnes der mellem samspil og relationer. I pædagogisk praksis er opmærksomhed på den professionelle eget bidrag i samspil afgørende for udvikling af relationen, og begrebet relationskompetence defineres. Kapitlets pointer illustreres med praksisfortællinger om kontakt med forældre fra socialpsykiatri, opholdssted for unge og døgninstitution for børn.

I kapitel 3, *Ressourceorientering og autenticitet*, problematiseres ideen om, at fokus på ressourcer indebærer, at professionelle i deres arbejde med andre mennesker udelukkende arbejder med det, der lykkes og med ros og positiv bekræftelse som pædagogisk strategi. Den ensidige fokusering på det positive er ligeså reducerende som ensidig fokusering på problemer og mangler, og relationen vil typisk stivne i et fast mønster. Tab af nærvær, autenticitet og oplevelse af et egentligt møde mellem mennesker kan være konsekvensen, til skade for både den professionelle selv og de mennesker, hun arbejder med. Det illustreres med et eksempel fra en døgninstitution for unge. Min forståelse af autenticitet og dets betydning i professionelle relationer baserer sig på Per Fibæk Laursen, Charles Taylor, Daniel N. Stern og Schibbye og vedrører også, hvad det vil sige at være personligt til stede uden at være privat. At være autentisk peger både udad mod opgaven og andre mennesker og indad mod egen motivation og indre tilstande.

I kapitel 4, *Kontakt kan mærkes – Intersubjektivitet og anerkendelse*, vises sammenhængen mellem intersubjektivitet og anerkendelse. Når vi deler oplevelsesverden, og der opstår et intersubjektivt møde, vil vi spontant vise den anden interesse, og anerkendelsens ingredienser aktiveres. Affektiv afstemning præsenteres som en vej til intersubjektivitet, der stimulerer udvikling af selvkvaliteter som selvfølelse, selvværd, selvtillid og selvregistrering, ligesom det både bidrager til overskridelse af eksistentiel ensomhed og til socialisering. Den snævre forbindelse mellem vores indre verden og oplevelser med andre mennesker gribes af begrebet intersubjektivitet. Kapitlet omhandler den automatiske involvering, mennesker har i hinandens indre tilstande, og præsenterer begreber som delagtighed og spejlneuroner. Som individer er vi på godt og ondt både adskilte og

gensidigt forbundne og derved henviste til at blive berørte af hinanden. Det giver særlige udfordringer for professionelle i arbejdet med andre mennesker. Kapitlets teoretiske forståelse baseres overvejende på Sterns, Schibbys og Stein Bråtens arbejder og illustreres med praksisfortællinger om kontakt med forældre, fra døgninstitution for børn, døgninstitution for unge, vuggestue og supervision på døgninstitution for voksne.

I kapitel 5, *Den gode relation kan ses og høres*, afdækkes kendetegn ved udviklingsstøttende relationer og ved relationer, der ikke er udviklingsstøttende. At være udviklingsstøttende indebærer ikke, at den professionelle perfektionerer sin relationskompetence og stræber efter gnidningsløse samspil. Det underbygges blandt andet med Donald W. Winnicott og Schibbye. At være udviklingsstøttende indebærer derimod, at den professionelle kan indstille sig på den anden, bevare kontakten til sig selv, rumme sine egne fejltrin og er villig til at forholde sig reflekterende til de samspil, hun indgår i. Der præsenteres en række refleksions spørgsmål, som kan bidrage til forbedring af samspil. Udviklingsstøttende relationer bæres af på den ene side åbenhed og tilgængelighed og på den anden side selvafgrænsning og overblik og involverer også den professionelle evne til at tage autoritet. Begrebet grænsesætning diskuteres, og Schibbys skelnen mellem afgrænsende og begrænsende grænsesætning præsenteres. Kapitlet rummer praksisfortællinger fra SFO, døgninstitution for børn, børnehave og døgninstitution for unge.

I kapitel 6, *Kontakt, samspil og relationer – fundamentet i udvikling*, begrundes relationens afgørende betydning udviklingspsykologisk. John Bowlby, videreudviklinger af tilknytningsteorien og Sterns forståelse af selvets udvikling i relationer præsenteres og bringes i sammenhæng. Kapitlet trækker desuden på andre forskeres arbejder, bl.a. Bråtens og Peter Fonagys. I forbindelse med redegørelsen for tilknytningsteorien præsenteres en række refleksionsspørgsmål, der kan bidrage til individuel og fælles professionsudvikling. I forlængelse af fremstillingen af Sterns relateringsdomæner viser jeg i stikord efter præsentationen af hvert enkelt domæne forskellige mulige måder at vise anerkendelse på, og fænomenet 'tavs relationel viden' belyses. Jeg retter særlig opmærksomhed mod den betydning, det har for det enkelte menneske, at der er forbindelse mellem det førsproglige og det sproglige. Sterns forståelse heraf bringes i dialog med Schibbys.

En vigtig udviklingspsykologisk opgave er at kunne justere sig i samspil med andre uden at miste tag i egne oplevelser, følelser og behov. I forlængelse heraf diskuteres begreberne 'sandt selv' og 'falsk selv', idet Schibbys, Sterns og Winnicotts forståelser inddrages. De teoretiske pointer illustreres med praksisfortællinger fra vuggestue, børnehave, socialpsykiatri, døgninstitution for familier, kollegialt samspil, samspil mellem leder og medarbejder og døgninstitution for børn.

I kapitel 7, *Individualitet og fællesskab – det relationelle dilemma*, argumenteres for, at dilemmaet mellem på den ene side behov for andre menneskers accept og på den anden side behov for at udvikle egen selvstændighed og individualitet kan overskrides i det anerkendende møde i udviklingsstøttende relationer. I kapitlet redegøres for Schibbys begreb 'overlevelsesrettede væremåder', der paradoksalt udvikles for at sikre vores psykologiske overlevelse, samtidig med at de låser os fast i mønstre, der hæmmer kontakt med væren og vitalitet og hindrer os i at være autentiske og nærværende. Vi hæmmes i kontakten med både vores egen unikke individualitet og med fællesmenneskelige kvaliteter.

Udviklingspsykologiske perspektiver forbindes i dette kapitel med eksistensfilosofiske og -psykologiske, idet jeg sammentænker Sterns forståelse af 'kategoriaffekter' og 'vitalitetsaffekter', Schibbys 'livsbevidsthed', Jan Tønnes Hansens 'livsstyrke' og Jan Brødslev Olsens 'essenskvaliteter'. Perspektivet her er betydningen af vores kontakt med basale menneskelige kvaliteter for vores evne til at udvikle os, eksistere på vores egne betingelser, tåle modgang i det ydre og træffe valg, der er forankret i os selv. Undervejs i socialiseringen føres vi nemt væk fra det basalt menneskelige, og vi kan miste kontakten med vores individuelle og unikke indre design. Udviklingsstøttende relationer bidrager til, at vi bevarer eller genopretter kontakten. Der eksemplificeres med praksisfortællinger fra børnehave, døgninstitution og SFO.

I kapitel 8, *Individ og relation*, fokuseres på samspillet og relationens betydning for selvets udvikling. Begrebet selvet diskuteres og defineres, og Schibbys forståelse af selvets organisering og udvikling beskrives og sammenlignes med Sterns. Sammenhængen mellem anerkendelse og det enkelte menneskes selvfølelse og evne til selvrefleksion og selvafgrænsning vises. Kapitlet rummer arbejdsspørgsmål, som professionelle kan bruge til refleksion over eget bidrag i samspil.

I pædagogisk praksis er ord, samtaler og dialog mellem mennesker en vigtig del af samspillet. Dette kapitel diskuterer sprogets væsen og forholdet mellem ord og oplevelser, idet der peges på, at menneskers oplevelsesverden er større end ordene om oplevelserne. Sproget er særligt betydningsfuldt for udvikling af selvafrænsning og selvrefleksion og for vores kommunikation med hinanden, men det er ikke uden betydning, hvordan sproget bruges. Der skal en særlig form for dialog til for at få ord til at gribe oplevelser og indre tilstande. Både Schibbye og Stern viser, at sproget kan skabe afgrænsning og sammenhæng i oplevelser, men det kan også føre os væk fra vores oplevelser og bidrage til, at vi fortæller os væk fra os selv. Ord er en abstrakt udtryksform, det kunstneriske sprog og vores kreative udtryk er en mere konkret og ligger umiddelbart tættere på menneskers oplevelsesverden. De kreative udtryk kan være brobygger mellem indre oplevelser og ordene om oplevelsen. Til belysning af skabende virksomhed og det kreative sprogs betydning i pædagogisk praksis bringes Schibbyes og Sterns perspektiver i dialog med bl.a. Erich Fromms, Winnicotts og Ole Vedfelts, og der argumenteres for en pædagogisk praksis, som både giver mennesker lejlighed til selv at være æstetisk skabende og til at møde andres kunstneriske udtryk. Kapitlet rummer praksisfortællinger fra socialpsykiatrien, forældrekontakt i børnehave, supervision i specialinstitution for børn, børnehave, og vuggestue.

14

I kapitel 9, *At være personlig i professionelle relationer*, retter jeg som afslutning fokus specielt mod den professionelle og betydningen af at kunne være personligt til stede i praksis uden at være privat. Det er vanskeligt at lave en endegyldig og ufravigelig skelnen, men private relationer og professionelle relationer har forskellige særtræk, som jeg kommer med bud på. At arbejde i og med relationer til andre mennesker betyder, at den professionelle involverer sig personligt, og hendes egne værdier, styrker, sårbarheder og særlige måde at være på vil løbende udfordres. En side af god professionalisme er derfor at kunne rumme egne fejltrin, så de ikke automatisk og ubevidst omformes til den andens særlige vanskelighed eller problem eller omvendt vendes til selvbebrejdelser og afmagt. Problemstillingerne illustreres og diskuteres med praksisfortællinger fra et opholdssted for unge, en døgninstitution for børn og fra kontakt med en familie til døgnanbragte børn. At være anerkendende til stede i samspil med andre mennesker og bidrage til at relationer bliver udvik-

lingsstøttende rejser en række udfordringer for den enkelte professionel og for den organisatoriske sammenhæng og kultur, hun befinder sig i. Disse opsummeres til sidst.

PRAKSISFORTÆLLINGER

Som det fremgår, inddrager jeg løbende fortællinger fra pædagogisk praksis. Det er beskrivelser, jeg har konstrueret på baggrund af mit arbejde med professionelle og deres fælles og individuelle professionsudvikling. Mange professionelle har vist mig stor tillid ved at fortælle om deres praksis og arbejde med den sammen med mig. Det er jeg meget taknemmelig for. Det har lært mig meget og betydet, at jeg har kunnet udforme fortællinger fra forskellige områder. Beskrivelserne afspejler den praksis, jeg har set på videooptagelser, de fortællinger, jeg har fået, og de temaer, vi har arbejdet med, men er konstrueret af mig og har ikke fundet sted, som de er fortalt. Hvis nogen synes at kunne genkende noget eller nogen, er det måske fordi, at det at arbejde med andre mennesker er at arbejde med det, der er fælles for os som mennesker. Formålet med beskrivelserne fra praksis er ikke at dokumentere noget bestemt, men derimod at illustrere og eksemplificere. Det er vanskeligt at formidle en levende praksis på skrift. Samspil rummer altid mere end det, vi kan videregive med sproget. Mange af mine eksempler har tre prikker efter et udsagn. Denne form er inspireret af Schibbye (2005 s. 339) og signalerer, at der er en åben, undersøgende, afventende pause hos den, der taler, og at den talende er nærværende både i forhold til sig selv og den anden.

Jeg benævner typisk den professionelle som hun. Der kunne hele vejen igennem lige så godt have stået han.